

Ontwapenen(d)

Over de monniken van Tibhirine (Algerijë)

Berichten uit de krant van deze week

- In Timboektoe in Mali begonnen moslimradicalen sinds vorige week vrijdag met het vernietigen van heiligdommen die zij beschouwen als afgoderij - volgens de sharia-wetgeving zijn graftombes hoger dan één hand niet toegestaan. Ook bibliotheken met oude papyri worden bestolen. De vernielingen worden door het Internationaal Strafhof als oorlogsmisdaad veroordeeld (VK 03.07.12), maar de extremistische groep stelt "alleen de goddelijke rechtbank van de sharia te erkennen".

- Op zondag 1 juli vielen, bij aanslagen op twee kerken in Kenia waar kerkdiensten aan de gang waren, 17 doden. Dit meldt het Keniaanse Rode Kruis. Zo'n veertig mensen raakten gewond. De terreurgroep van de islamistische beweging al-Shabaab sprak zondag over een 'succesvolle operatie', maar heeft nog niet expliciet de verantwoordelijkheid opgeëist (VK 02.07.12).

Welkom en inleiding

Goedemorgen mensen,
waarom zou je naar de kerk gaan
op een stille zondagmorgen
als je de krant van gister nog niet eens gelezen hebt en ook had kunnen uitslapen...
Misschien om ruimte, een woord dat ruimte schept in zorgen.
Misschien om uitzicht, een gebaar dat uitzicht biedt op grotere verbondenheid.
Ieder van ons heeft zijn redenen:
Hoe je ook hier bent,
weet je welkom, van harte,
in dit huis van visioenen en nabijheid.

Welkom allemaal. Minstens 85 ouders en kinderen zijn hier vandaag niet, omdat ze in het Nivon-huis van Lage Vuursche een Dominicusweekend hebben en op dit moment een kleine viering houden, net als wij hier. Een zomerdienst, daar en hier, in de regen. We lezen teksten die op een andere manier vertolken wat we in de Schriften lezen. Inspirerend en confronterend.

Wat kan een antwoord zijn op de vernietigende acties die ons deze week ter ore kwamen? Op het wereldtoneel spelen anderen verantwoordelijkheden en belangen dan in je eigen straat of stad. Er zijn antwoorden die zonder enig onderscheid de hele islam en al haar gelovigen diskwalificeren. Daar wil ik me graag van distantiëren. Maar wat is wijs, wat is effectief, wat helpt wie? De ene keer klinkt als antwoord 'oog om oog', dan weer lijkt hulp en investeren in onderwijs het beste antwoord, en soms, soms gebeurt het dat mensen 'de andere wang toekeren'.

Ik kies vandaag fragmenten te laten horen uit de nalatenschap van de monniken van Tibhirine aan de voet van het Atlasgebergte in Algerije. Vanaf 1939 ontstond daar een klein klooster van de trappisten, het klooster van Onze Lieve Vrouwe van de Atlas. Dat zegt u misschien helemaal niets, maar als ik u vertel dat de film *Des hommes et des Dieux* hierop gebaseerd is, gaat wellicht een lampje branden.

In de nacht van 26 op 27 maart 1996 werden 7 van de 9 broeders ontvoerd en later vermoord. Geschokt was de wereld. Omdat ze vermoord waren, maar misschien ook wel omdat ze niet hadden willen vluchten voor het naderend geweld. Tussen 1991 en 2002 speelde er zich een bloedige burgeroorlog af tussen aanhangers van het Front Islamique du Salut (FIS) en de regeringstroepen. In oktober 1993 stelde de Gewapende Islamitische groep (GIA), een guerillabeweging, een ultimatum: alle buitenlanders moesten binnen een maand het land verlaten. Na het verstrijken werden meteen 12 Kroatische arbeiders de keel doorsneden. Vier kilometers van Tibhirine vandaan.

Maar de monniken van Tibhirine besloten te blijven. Geleidelijk groeiden ze naar dat besluit toe. Hoe kun je kiezen te blijven wonen waar moord op de loer ligt? Ben je dan naïef? Of is dit een soort martelaarschap zoals fundamentalistische islamieten ook nastreven? Navolging van Christus tot in de dood? Waar gaat dit over?? Ik moet op mijn tenen lopen om er iets van te kunnen vatten. Maar ik wil het proberen, een beetje, dit uur, omdat ik vermoed dat ze bij de kern van het evangelie zijn gekomen,

bij wat wij hier het hele jaar door proberen te verstaan als het over liefde, vriendschap, gerechtigheid en solidariteit gaat. Maar dan in andere, absurde omstandigheden. Zij bleven wonen waar ze gekozen hadden te wonen, en bleven doen waartoe ze zich geroepen voelente doen: leven op het land, met de bewoners van dat land, zorgen en vreugden delend, mens zijn onder de mensen. Het lijkt zo simpel.

Lezing uit Ivo Dujardin, De droom van Tibhirine (paginanummers tussen haakjes)

Bandopname van een toespraak van broeder Christian op 6 maart 1996, enkele weken voor de ontvoering, over de eerste keer dat een guerillagroep bij hen binnenviel op kerstavond 1993:

Toen ik een kwartier lang oog in oog stond met Sayah Attiah, de moordenaar van de twaalf Kroaten en de grote baas van de GIA in onze streek, stelde de man zich als zodanig voor. Hij was gewapend met dolk en mitrailleurpistool. Ze waren met zes. Het was nacht. Omdat ik in een gebouw dat een huis van vrede wil zijn, niet wilde praten met iemand die wapens in de hand had, vroeg ik hem naar buiten te gaan. Daar ging hij op in. Zodra we buitenshuis stonden, was hij in mijn ogen ontwapend. We keken elkaar in het gezicht. Hij had drie eisen. Elke keer heb ik 'nee' kunnen zeggen, of 'niet zo'. 'U hebt geen keuze', zei hij. 'Toch wel', zei ik, niet alleen omdat ik de hoeder van mijn broeders was, maar ook omdat ik de hoeder was van de broeder die daar voor mij stond en die de kans moest krijgen om bij zichzelf iets anders te ontdekken dan wat hij geworden was. Voor zover hij heeft toegegeven en mij heeft proberen te begrijpen, is dat laatste ook effectief gebeurd. Ze zeggen dat het smerige beesten zijn, dat het geen mensen zijn, dat je niet met hen mag onderhandelen. Ik zeg: als wij zo spreken, zal er nooit vrede komen. Ik weet dat hij er honderdvijfenvertig de keel heeft afgesneden. Sinds hij dood is, probeer ik mij toch in te denken hoe hij in het paradijs is aangekomen. Ik meen dat ik bij God drie verzachtende omstandigheden voor hem kan aanbrengen. Eén: hij heeft ons niet gekeeld. Twee: hij is naar buiten gegaan toen ik dat vroeg. En toen hij later op enkele kilometers van ons huis dodelijk gewond werd en het negen dagen duurde voor hij stierf, heeft hij onze dokter niet laten roepen. Onze dokter komt het huis niet meer uit omdat hij daar te oud voor is, en dat heeft hij gerespecteerd. Derde verzachtende omstandigheid: tijdens ons nachtelijke onderhoud heb ik hem gezegd dat wij ons net aan het voorbereiden waren om kerstmis te vieren, dat wij dan vieren dat de vredevorst wordt geboren en dat hij precies op dat ogenblik gewapend bij ons binnendrong. Daarop heeft hij geantwoord: 'sorry, dat wist ik niet.' 'Ik wil niets goedpraten. Het is niet aan mij om een oordeel te vellen. Hij heeft afschuwelijke misdaden gepleegd, maar hij is geen smerig beest. Laat Gods barmhartigheid nu haar werk doen. (107-108)

Na het kerstbezoek heb ik twee, drie weken nodig gehad om met mijn eigen dood in het reine te komen. Je aanvaardt heel snel dat je moet sterven, maak u daar geen zorgen over, maar nadien weer voet aan de grond krijgen, dat vraagt tijd. Daarna heb ik mij afgevraagd hoe ik kon bidden voor die mensen, voor de kerel met wie ik dat vreselijk gespannen gesprek had gevoerd. Ik kan niet aan God vragen hem te doden, maar ik kan Hem vragen hem te ontwapenen. Uiteindelijk vroeg ik me af of ik wel het recht had dat laatste te vragen zonder God eerst te verzoeken mij en onszelf als gemeenschap te ontwapenen. Dat is nu mijn dagelijkse gebed, ik zeg het u in alle eenvoud. Dan zijn de psalmen, die ons soms choqueren omdat ze geen blad voor de mond nemen, echt geen ver-van-mijn bed teksten meer, geloof mij. (112)

Jezelf niet doden. Je afvragen, misschien op dit eigenste ogenblik, of je wel genoeg van jezelf houdt, of je jezelf niet kapotmaakt.

De tijd niet doden. Respecteer ik de tijd van God?

Het vertrouwen niet doden. We zeggen gemakkelijk: 'ik heb geen vertrouwen in hem.' Welnu iemand in wie mens geen vertrouwen meer heeft, gaat dood.

De dood niet doden. Dat wil zeggen: haar niet bagatelliseren. De dood is altijd iemands dood. Dat wil ook zeggen: haar niet terzijde schuiven, ook mijn eigen dood niet. Die maakt deel uit van mijn leven. Het land niet doden, op voorhand al. Van Algerije niet nu reeds een lijk maken. Met mededogen en tederheid naar dit land kijken. Algerije is zwaar ziek, maar in zekere zin liggen wij allemaal in het ziekenhuis.

De moslim niet doden, geen enkele moslim. Zeker geen moslim doden omdat hij een aanhanger is van een harde interpretatie van de islam. (115)

Korte overweging

De leefwijze van de broeders van Tibhirine was geen antwoord op wat er gebeurde om hen heen. Zo leefden ze altijd al: in verbondenheid met de mensen daar en zo een teken van gods liefde proberen te zijn. God die ook Allah is. Sommigen van de monniken startten een intense dialoog aan met soefi's aldaar met als vertrekpunt gezamenlijk gebed. Als gemeenschap stonden ze een leegstaande ruimte af aan de dorpsbewoners om tijdelijk als moskee te dienen. Hun kleden lagen daar op de vloer, hun koffers waren het altaar in die moskee. De bewoners van die streek vestigden zich in de tijd van burgeroorlog meer en meer rond het klooster, om bescherming en om de voorzieningen, zoals samen het land bebouwen en de geneeskundige hulp van broeder Luc. Principieel noemden de monniken zowel de strijders van islamistische zijde als die van de regeringstroepen: 'onze broeders'.

Een antwoord op het geweld was hun leven daar dus niet, en een oplossing al helemaal niet, want ze werden gedood. Deze monniken beantwoordden een andere roep. En dat antwoord leidde hun tot dit leven van geweldloze communicatie, zoals je het zou kunnen noemen. Gebed en stilte was de peiler van hun leven, en bepaalde de inzet van hun samenleven met de omwonenden. Gebed en stilte doordeesemde hun levenshouding die omschreven wordt als het 'charisma van aanwezigheid'. De monniken schrijven hierover in een rondzendbrief: *Een aanwezigheid verzekeren die niet missionair is, maar contemplatief en biddend in een moslimomgeving, dankzij een gemeenschap die stabiel, broederlijk verenigd en actief is. Een bescheiden, mystieke aanwezigheid, afgezonderd van de wereld en verbonden met de mensen, met een nederige aandacht voor de materiële en spirituele noden van hen die ons omringen. Elkanders lasten dragend... zo deelnemend aan het lijden van Christus en de zending van de kerk hopend op het Koninkrijk.* (rondzendbrief 21 nov. 1995) (18)

Dit biddende leven van hen maakt dat wij vandaag naar hun verhalen luisteren. Wat zo stil en van de binnenkamer is als gebed blijkt grote impact te kunnen hebben. Op de televisie wordt momenteel een reeks uitgezonden over een vijf britten die de uitnodiging van een monnik in Engeland aanvaardden om 10 dagen in de stilte van een klooster te leven. Over wat het doet, als mensen hun binnenkamer durven te betreden. Het begint bij stilte. Als de telefoon wordt uitgezet, de ipod opgeborgen, de onrust en weerstand toegelaten, en daar doorheen een nieuwe ruimte zich opent.

In het klein gebeurt in dat engelse klooster waar de monniken van Tibhirine zich een heel leven op toelegden. Zij hebben met elkaar een ruimte betreden waar voor vijandschap geen plaats was. Al hun doen en laten was gericht op medemenselijkheid, zo lees ik. Dat was niet iets hoogs en verhevens, maar een houding waar hun religieuze leven hen toe inspireerde. Waar stilte en gebed hen bracht. Er gewoon maar te zijn. Ontwapenend er zijn. En dat kan alleen wanneer je de woede en nijd, en ergernis en angst in jezelf hebt durven zien. Zo beschrijft broeder Christian dat. De andersheid van je medebroeders accepteren en de lont uit je innerlijke kruitvat te halen zodra je voelt op die andersheid te willen reageren met een vorm van geweld. 'Ontwapen mij', werd zijn gebed, zijn mantra. Naar binnen en naar buiten toe. Ontwapen mij.

Ik leg dit vandaag niet in ons midden, omdat deze geweldloze presentie de oplossing zou zijn voor het geweld dat op zoveel plaatsen door zoveel godsdienstfanaten en andere egocentrische machtwellustige groepen en individuen gaande is. Ik weet het niet. Zeker is het niet de enige oplossing. Soms moet geweld met geweld gesmoord worden.

Ik leg dit alles in uw midden omdat ik zo getroffen word door de oprechtheid die spreekt uit het leven van deze monniken. Zou ik dat kunnen? Mij ontwapenen. Gewoon hier in het klein, zonder doodsdreiging op mijn hielen? En wij samen? Uit het leven van deze monniken spreekt, net als uit het leven van Jezus, een innerlijke vrijheid. Zij vonden een bron die hen zonder voorbehoud deed kiezen voor solidariteit en liefde. Uit die bron, die ruimte, die in de christelijke traditie God genoemd wordt, leefden en stierven zij, en leven zij voort in verhalen die vandaag tot ons komen.

Aan het begin van dit jaar koos ik 'hartelijkheid' als mijn vertrekpunt voor dit jaar, mijn koers. Nu denk ik, daar gaat ontwapenen aan vooraf. Al die grote woorden en ambities moeten afgepeld worden, en dan ontdek je dat er eerst iets *gelaten* moet worden. Ontwapen mij. Ontwapen ons. Dat we elkaar ontwapenen.

Mirjam Wolthuis